

INDFØRING I EISLER – LITTERATUREN

af Frithiof Staunsholm

Hanns Eisler (1898 - 1962) må uden tvivl betragtes som den centrale socialistiske komponist i mellemkrigstidens Tyskland. Hans virke har haft gennemgribende betydning for socialistisk kulturstrategi fra 20'erne til i dag.

I de sidste ti år er litteraturen om Eisler vokset stærkt: i øst som i vest er han genstand for en omfattende forskning. Følgende udvalgte og kommenterede litteraturliste skal ikke forsøge at overskue Eislerlitteraturen, men anvendes som en første indføring i Eislers mangeartede virksomhed. Derfor ligger vægten mere på elementære titler end på forskningsdiskussion. Udvalget afspejler, at jeg især har beskæftiget mig med perioden 1923-1933, ligesom kommentarteksten er en personlig vurdering som ikke nøjere kan begrundes her.

I SAMLEDE FREMSTILLINGER

Albrecht Betz: Hanns Eisler, Musik einer Zeit, die sich eben bildet. Edition Text + Kritik. München 1976. (249s.) Betz er litteraturvidenskabsmand, så decideret musikalsk-stilistiske analyser finder man ikke. Hans bog er dog den hidtil bedste samlede fremstilling om Eisler. Anmeldes af Eberhard Klemm i *Musik und Gesellschaft*, 28. årgang, hefte 7, s. 420-421. Østberlin 1978

Eberhard Klemm: Hanns Eisler-für Sie porträttiert. Leipzig 1973. (83.s.)

Klemms bog er mere populært anlagt, men er på trods af sin meget kortfattede fremstilling ofte meget træffende formuleret.

Chr. Mondrup: Hanns Eisler. På vej mod en socialistisk musikkultur. Aarhus (Publimus) 1978. (175s.) Se bagest.

K. Csipak: Probleme der Volkstümlichkeit bei Hanns Eisler. Berliner musikwissenschaftliche Arbeit bd. 11. (ed. C. Dahlhaus) München-Salzburg 1975. (391 s.)

Csipak undersøger kategorien folkelighed hos Eisler, som Csipak har et noget knottent forhold til. Mange musikalsk-stilistiske analyser.

H.E. Brockhaus: Hanns Eisler. Leipzig 1961.

Brockhaus må stort set betragtes som forældet.

II SAMLEVÆRKER

Samleværker med mange forskellige bidrag er ofte en god indgang til et emne, hvis man ikke lige ved, hvad det er man vil vide. Særligt anbefales: *Das Argument*. Sonderband 5. Hanns Eisler. Vestberlin 1975. Dette særnummer er stadig i handelen i Danmark. Heri anmelder Günther Mayer s. 43-56 et andet særnummer nemlig:

Sinn und Form. Sonderheft Hanns Eisler. Østberlin 1964. På Eislers runde fødselsdage udsender østtyske tidsskrifter særnumre, det gælder *Musik und Gesellschaft* 8. årgang, hft. 6, 1958. 18. årgang, hft. 7 og 11, 1968. 28. årgang, hft. 7 og 9, 1978. *Beiträge zur Musikwissenschaft* 15. årgang, hft 1-2, 1973. Sonderheft Hanns Eisler zum 75. Geburtstag.

Desuden kan nævnes. *Alternative*, Zeitschrift für Literatur und Diskussion, nr. 69, Hanns Eisler. Vestberlin 1969. Vigtigt er endvidere *Kunst und Gesellschaft* 20/21 (nov. 1973), Hanns Eisler, Musik im Klassenkampf.

Endelig nævnes *Hanns Eisler Heute*. Forum Musik in der DDR. Arbeitsheft nr.19. Østberlin 1974. I det følgende henvises til disse samleværker.

III ENKELTE EMNER

Den grundigste analyse af Eislers tidlige kammermusik (1923-1926) findes hos K. Csipak: Probleme der Volkstümlichkeit. . . (se I). Min beskedenhed forbyder mig at nævne *Frithiof Staunsholm: Musik og Rationalitet*. Studier over Hanns Eislers produktion 1923-1929 specielt med henblik på Weimarrepublikkens stabiliseringsfase. Kbh. 1978. (distr. MI, Kbh.) s. 1-28 og 60-70.

På det biografiske plan er *A. Dümling: Eisler und Schönberg* i *Das Argument*. Sonderband Hanns Eisler s 57-85 en god artikel, der fortsættes i *A. Dümling: Schönberg und sein Schüler Eisler* Die Musikforschung 19. årgang, s. 431-461, 1976.

Kampmusikken 1927-1933 er den mest velundersøgte del af Eislers produktion. Grundlæggende er her *J. Elsner: Zur melodischen Gestaltung der Kampflieder Hanns Eislers*, i: *Sinn und Form*. Sonderheft Hanns Eisler s. 173-194. Elsners synspunkter uddybes i bogen *J. Elsner: Zur vokalsolistischen Vortragsweise der Kampfmusik Hanns Eislers*. Beiträge zur musikwissenschaftliche Forschung in der DDR. Bd. 1. Leipzig 1971, og kan med fordel læses sammen med *G. Knepler Hanns Eisler und das 'Neue' in*

der Musik, i: Musik und Gesellschaft, 1958 s. 344-352 (se II), genoptrykt i Hanns Eisler: Reden und Aufsätze. Leipzig 1961. (se V)

I *Argument*-særnummeret findes s. 154 f. flere gode enkeltanalyser, se endvidere R. Brinkmann: *Kompositorische Massnahme Hanns Eislers*. Über Musik und Politik. Neun Beiträge. Veröffentlichungen des Institut für neue Musik und Musikerziehung, Darmstadt, bd. 10, s. 9-22, Mainz 1971, der bl.a. analyserer 'Solidaritätslied'.

Eislers produktion efter 1933 er straks mindre velundersøgt. Her skal anføres nogle relevante artikler fra de tidligere nævnte samle værker (se II): J. Schebera: *Zur Wirksamkeit Hanns Eislers im amerikanischen Exil*, i: Hanns Eisler Heute, s. 70-74. M. Grabs: *Über Hanns Eislers Kammerkantaten*, (1937) i Musik und Gesellschaft 8. årgang, hft. 7, s. 445-453, 1968. J. Elsner: *Die Majakowski-Vertonungen Hanns Eislers* (1958) sammesteds s. 435-444. K. Csipak: *Neue deutsche Volkslieder*, (1950) i: Das Argument. Sonderband Hanns Eisler. s. 218-235, og referatet af den såkaldte Faustus-diskussion i DDR, sammesteds s. 236-277.

*

Østtyske synspunkter på Eislerforskningen trækkes op af G. Knepler og N. Notowicz i Sinn und Form 17. årgang, hft. 1-2, s. 261-267, 1965. De reagerer på en artikel af Eb. Klemm: *Bemerkungen zur Zwölftontechnik bei Eisler und Schönberg* i samme tidsskrifts 16. årgang, hft. 5, s. 777 f., 1964.

Borgerlige vesttyske standpunkter kan studeres hos R. Brinkmann: *Kritische Musik – Bericht über den Versuch Hanns Eislers*, i: Über Musik und Politik. Vier Beiträge. Veröffentlichungen des Institut für neue Musik und Musikerziehung, Darmstadt, Bd. 11, s. 19-41, Mainz 1971, og især hos Carl Dahlhaus: *Probleme der Kompositionskritik*, sammesteds s. 9-19. Dahlhaus hudflettes af den vesttyske marxist F. Tomberg: *Politisch Lied ein Garstig Lied* i: Das Argument. Sonderband Hanns Eisler, s. 12-18, of Luca Lombardi opridser *Einige Tendenzen der Eisler-Rezeption in der Bundesrepublik*, i: Hanns Eisler Heute... s. 213-222.

Den mest omfattende behandling af Eislers bud på en historisk-materialistisk teori om musik har G. Mayer: *Die Kategorie des musikalischen Materials in den ästhetischen Anschauungen Hanns Eislers*. Østberlin 1969. (Distr. Humboldt Universität). Følgende artikler er helt eller delvist indeholdt i denne utrykte disputats:

G. Mayer: *Zur Dialektik des musikalischen Materials*, i: Beiträge zur Musikwissenschaft 7. årgang, s. 363-372, 1965. Genoptrykt i: T. Kneif: *Texte zur Musiksoziologie*. Köln 1975.

" : *Semiotik und Sprachgefüge der Kunst*, i: Beiträge zur Musikwissenschaft 9. årgang, hft. 2, s. 112 f., 1967.

" : *Gesellschaftliches und musikalisches Fortschritt*, sammesteds 15. årgang, hft. 1-2, s. 2-28, 1973. (se II).

Endelig udgiver Mayer bogen *Zur Dialektik des musikalischen Materials*. Leipzig 1978, (467s.), som jeg ikke har læst, men hvis længde tyder på en samlet fremstilling af Eisler/Mayers synspunkter, som ikke altid er lige lette at skille ad.

Et førstehåndsindtryk af Eislers synspunkter opnår ved at læse fx. *Hanns Eisler: Die Erbauer einer neuen Musikkultur* fra 1931, der findes i Eislers Skrifter.....(se V) s. 140-168 og er oversat til svensk i Musik och Samhälle, ed. O. Berggren, Cavefors 1977, s. 25 f. Endvidere de to indlæg Eisler forfatter sammen med filosofen Ernst Bloch som indlæg i Brecht-Lukacs-debatten *Hanns Eisler/E. Bloch: Avantgardekunst und Volksfront*, (1937), Skrifter. s. 397-405. *Hanns Eisler/E. Bloch: Die Kunst zu Erben* (1939) Skrifter. s. 406-413. Oversat til dansk i HUG! 1. årgang, hft. 4.

De markante ligheder og forskelle mellem Eislers og W. Adornos teori om musik kan klarlægges ved at læse *Th. W. Adorno: Zur Gesellschaftlichen Lage der Musik*, Zeitschrift für Sozialforschung 1932, genoptrykt i udvalgte München 1970 s. 152-200. I sammenhæng hermed anbefales *D. Stern: Zur Theorie des musikalischen Materials bei Adorno und Eisler*, i: *Argument*-særnummeret s. 141-153. (se II)

*

Eislers samarbejde med Bertolt Brecht er emnet for A. Betz: *Dynamisierung des Widerspruchs. Über Eisler und Brecht*, i: Text+Kritik. Sonderband Bertolt Brecht bd. II, s. 72-80, München 1973. H. Bunge: *Fragen Sie mehr über Brecht*.....(se V) giver bl. a. Eislers vurdering af samarbejdet. På dansk analyseres 'Die Massnahme' i Sv. Fenger, H. Herskind: *Agitation og propaganda*. Publimus 1978, s. 107-135. 'Die Mutter' analyseres af Chr. Monstrup: *Hanns Eisler*....(se I)

Endelig henvises til Suhrkampforlagets såkaldte 'Materi-

alenbände', der rummer dokumenter, artikler og tekst til bl. a. følgende Brechtstykker med musik af Eisler:

Die Massnahme. Frankfurt am Main	1972
Die Mutter.	1969
Leben des Galilei	1963

IV VÆRKFORTEGNELSER, bibliografi

Eb. Klemm: Chronologisches Verzeichnis der Kompositionen Hanns Eislers, i: Beiträge zur Musikwissenschaft 15. årgang, hft. 1-2, s. 93f., 1973 (se II).

M. Grabs: Chronologisches Verzeichnis der kompositionen von Hanns Eisler, i: Bulletin 11. årgang, hft. 1-2, s. 40-51. 1974. Østberlin.

Klemm og Grabs divergerer i nogle henseender og skriver ikke nøjere på hvilket grundlag dateringen er truffet. En genredelt kronologi findes hos *N. Notowicz, J. Elsner: Hanns Eisler Quellennachweise*. Østberlin 1965, men mere up to date hos K. Csipak: Probleme.... (se I) s. 360f. Bibliografiske problemer vurderes af *A. Dümling: Rezension der Eisler-Bibliographien* Argument-særnummeret (se II) s. 292 f., hvor man også finder en bibliografi over tysk-sprogede arbejder om Eisler.

V UDGAVER

Eislers instrumentalmusik er forholdsvis let tilgængelig i genoptryk. Den mest omfattende udgave af hans vokal-musik er fortsat *Hanns Eisler: Lieder und Kantaten* bd. 1-11. Leipzig 1956-1966. Den er meget forvirret redigeret og dateringerne er ofte forkerte. Alfabetisk register over titler og førstelinjer findes i bd. 8.

Gode udvalg af Eislersange er *E. Bentley (ed.): Songs by Bertolt Brecht and Hanns Eisler*, New York 1967, for sang og klaver/guitar med engelsk og tysk tekst. Man skal være opmærksom på at sangene undertiden er transponerede. *Hanns Eisler: Ausgewählte Lieder* bd. I-V. Leipzig 1971-1976.

Endelig er påbegyndt en samlet Eisler-udgivelse: *Hanns Eisler: Gesammelte Werke*. Leipzig 1968 f, i tre serier: Vokalmusik, instrumentalmusik og skrifter/breve. Det er en meget grundig og pålidelig udgave med fyldige noter der publicerer artikler og dokumenter i forbindelse med de enkelte kompositioner. I serie 1 er udkommet *bd. 18: Neue deutsche Volkslieder/Tucholskylieder*, Leipzig 1968 og *bd. 16: Lieder für eine Singstimme (Konzertlieder)*. Leipzig 1976. I serie 3 findes en tekstkritiks udgave af *Hanns Eisler/Th. W. Adorno: Komposition für den Film*, Leipzig 1977 og *Hanns Eisler: Musik und Politik. Schrif-*

ten 1924-1948. Leipzig 1973. Andet bind skrifter (1949-1962) forventes at udkomme i 1979, men bliver sikkert forsinket, så man må forløbige klare sig med *Hanns Eisler: Reden und Aufsätze*, Leipzig 1961, og især *Hanns Eisler: Materialien zu einer Dialektik der Musik*, Leipzig 1973, der rummer flere artikler fra perioden 1949-1962.

*

N. Notowicz: Wir reden nicht von Napoleon. Wir reden von Ihnen!. Gespräche mit Hanns Eisler und Gehart Eisler. Østberlin 1971.

H. Bunge: Fragen Sie mehr über Brecht. Hanns Eisler im Gespräch. München 1972.

Notowicz og Bunge er bandede samtaler med Eisler redigeret efter hans død 1962. Nogle af samtalerne er udgivet på plade (Hanns Eisler: Klingende Dokumente I-III. Nova) og giver et meget levende indtryk af Eisler. Hans musikalske produktion er godt dækket ind med grammonofonetager på de østtyske plademærker Nova og Aurora, der er let tilgængelige her i landet i diverse bogcafeer. Pladenotterne er kompetente og oplysende, se *F. Niermann: Kommentierte Discographie: Hanns Eisler*, i Argument-særnummeret (se II) s. 302-327.

Frithiof Staunsholm

Frithiof Staunsholm er cand. phil. i musik med speciale i Hanns Eisler.

APPENDIKS

Det er ikke lykkedes Modspil at få anmeldt den eneste samlede Eisler-fremstilling, der findes på dansk, til dette nr., nemlig Chr. Mondrups bog fra 1978. I stedet har Modspil bedt forfatteren selv give en kort omtale af sin bog:

"Hanns Eisler. På vej mod en socialistisk musikæstetik" er skrevet som universitetsspeciale og udgivet uændret. Det betyder desværre også, at omslagets uholdbare montage-illustration ikke ganske svarer til indholdets sproglige udformning. Bogen bærer umiskendeligt præg af en universitetsmarxistisk sprogbrug. At bogen har fået en sådan upædagogisk udformning, hænger sammen med, at min tilegnelse af stoffet faldt nogenlunde sammen med fremstillingen af det.

Når jeg gennemser bogen på nogle års afstand må jeg konstatere, at jeg i det store og hele, omend ikke fuldstændig, kan stå inde for dens synspunkter. Men den manglende pædagogiske udformning af sproget kan nok gøre tilegnelsen af disse synspunkter urimeligt vanskelig.

Dertil kommer, at det til tider kan være vanskeligt at afgøre hvor der er tale om referat af fremmede analyser og hvor jeg selv fortsætter. Denne overlapning gælder nok især bogens yderafsnit, der rummer nogle æstetisk teoretiske overvejelser.

Første afsnit indeholder en almen fremstilling af samspillet mellem menneske, natur og samfund ud fra et marxistisk materialistisk begrebsapparat, dvs. med det menneskelige arbejde som udgangspunkt. Derudfra forsøger jeg at placere musikken ind i dette samspil og giver nogle eksempler på teoridannelser om musikæstetik, fra forborgerlige til marxistiske.

Sidst i bogen tager jeg denne tråd op igen. Med udgangspunkt i teoretiske skrifter af først og fremmest Eisler, men også Brecht, Adorno, Benjamin, Ernst Bloch m. fl. har jeg forsøgt - på et kritisk marxistisk grundlag - at give et signalment af musikkens funktion i det borgerlige samfund. Heroverfor har jeg opstillet nogle muligheder og betingelser for en socialistisk musikpraksis.

I de mellemliggende afsnit ligger hovedvægten på Eislers virke i tiden 1920-33. Der sættes fokus på nogle vigtige sider af hans musikalske produktion og på hans arbejde indenfor den revolutionære tyske arbejderbevægelses agitation i 30'erne. Særlig stor betydning fik samarbejdet mellem Eisler og Brecht. Analyserne gælder derfor også i første række nogle af deres fælles produktioner - sange, korstykker, agitprop-stykker, teaterstykker og film. I musikeksemplerne har jeg såvidt muligt bragt afsluttede musikalske forløb.

Perioden efter 1933 til Eislers død i 1962 kunne danne et godt udgangspunkt for at belyse socialistisk kulturarbejde under såvel eksilbetingelser som den såkaldte virkeliggjorte socialismes (DDR) betingelser. Eisler oplevede begge disse forhold på sin egen krop. I bogen er denne periode dog kun behandlet kortfattet og oversigtsmæssigt. Andetsteds i dette Modspil-nr. er der henvist til andre fremstillinger af emnet (se ovenfor)

Endelig indeholder bogen et afsnit, der forsøger at opridse de politiske og økonomiske forhold i Weimar-republikken, som baggrundsmateriale for analysen af Eislers virke i 30'erne. Nu er specialeskrivere i musik ikke uden

videre i besiddelse af det store politiske overblik. Det gælder også i dette tilfælde. Afsnittet kan altså på ingen måde erstatte andre foreliggende, fagligt professionelle fremstillinger af dette emne. Men læst med sund skepsis kan det vel bruges som en nødtørftig forhåndsorientering.

Christian Mondrup

